“O‘ZBEKGIDROENERGO” AJNING TASHKIL ETILISHI

Xakimova Shoira Sag‘dullayevna,
University of Business and Science
“Ijtimoiy-gumanitar fanlar”
kafedrasi dotsent v.b.,
t.f.f.d, PhD. shoirasagdullayevna@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada “O‘zbekgidroenergo” aksiyadorlik jamiyatining tashkil etilishi va faoliyatining O‘zbekistonda gidroenergetika boshqaruvini takomillashtirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Rasmiy hujjatlar va statistik ma’lumotlar asosida sohadagi institutsional islohotning tashkiliy-iqtisodiy shart-sharoitlari, tarqoq idoraviy boshqaruvdan ixtisoslashgan korporativ boshqaruvga o‘tish xususiyatlari yoritiladi. Yagona texnik siyosatni amalga oshirish, mavjud gidroelektr stansiyalarini modernizatsiya qilish, yangi quvvatlarni yaratish, investitsiyalarni jalb etish va kadrlar tayyorlash masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: “O‘zbekgidroenergo”, gidroenergetika, institutsional islohot, korporativ boshqaruv, gidroelektr stansiyalari, yagona texnik siyosat, modernizatsiya, investitsiyalar, suv resurslari, ekologik xavfsizlik, kadrlar tayyorlash.

Аннотация. В статье анализируется роль создания и деятельности акционерного общества «Узбекгидроэнерго» в совершенствовании управления гидроэнергетикой Узбекистана. На основе официальных документов и статистических данных раскрываются организационно-экономические предпосылки институциональной реформы отрасли, особенности перехода от разрозненного ведомственного управления к специализированному корпоративному управлению. Рассматриваются вопросы реализации единой технической политики, модернизации

действующих гидроэлектростанций, создания новых мощностей, привлечения инвестиций и подготовки кадров.

Ключевые слова: «Узбекгидроэнерго», гидроэнергетика, институциональная реформа, корпоративное управление, гидроэлектростанции, единая техническая политика, модернизация, инвестиции, водные ресурсы, экологическая безопасность, подготовка кадров.

O‘zbekistonda elektroenergetika sanoatini rivojlantirish jarayonida gidroenergetika obyektlarini boshqarish tizimini takomillashtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur yo‘nalishdagi muhim institutsional o‘zgarish O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-maydagi PF-5044-son “O‘zbekgidroenergo” aksiyadorlik jamiyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi Farmoni asosida amalga oshirildi. Jamiyat ilgari “O‘zbekenergo” AJ tarkibida bo‘lgan gidroelektr stansiyalari va gidroenergetikaga oid bo‘linmalar hamda Qishloq va suv xo‘jaligi vazirligining “O‘zsuvenergo” birlashmasi negizida tashkil etildi [1]. Ushbu qaror gidroenergetika obyektlarini yagona ixtisoslashgan tuzilma doirasida boshqarish, texnik siyosatni muvofiqlashtirish va investitsiya loyihalarini tizimli amalga oshirish uchun tashkiliy asos yaratdi.

Jamiyat tashkil etilishining iqtisodiy zarurati, avvalo, mavjud gidroenergetika salohiyatidan foydalanish darajasi bilan bog‘liq. 2017-yilda O‘zbekistonning o‘zlashtirilishi mumkin bo‘lgan gidroenergetika resurslari yiliga 27,4 milliard kVt·soat, o‘zlashtirilgan qismi esa 6,5 milliard kVt·soat yoki 23,7 foiz tashkil etgan [2]. Bu nisbat gidroenergetikani kengaytirish imkoniyatlari mavjud bo‘lganini anglatadi. Biroq o‘zlashtirilmagan salohiyatni to‘liq va darhol foydalanishga kiritish mumkin bo‘lgan energiya hajmi sifatida baholash yetarlicha asosli emas. Uni amaliy ishlab chiqarishga aylantirish suv resurslarining mavsumiyligi, loyihalarning iqtisodiy samaradorligi, tarmoq infratuzilmasi va ekologik cheklovlarga bog‘liq.

Respublikada 2017-yilga qadar mavjud 36 ta gidroelektr stansiyasining 28 tasi “O‘zbekenergo” AJ, 8 tasi esa “O‘zsuvenergo” birlashmasi tasarrufida bo‘lgan [4]. Ularning o‘rtacha yillik elektr energiyasi ishlab chiqarish imkoniyati 2017-yilda 5,2 va 1,3 milliard kVt·soatni tashkil etgan [2].

Obyektlarning turli tuzilmalarga bo‘ysunishi texnik xizmat ko‘rsatish, investitsiyalarni rejalashtirish va modernizatsiya ustuvorliklarini belgilashda yagona yondashuvni shakllantirishni murakkablashtirgan. Shu sababli “O‘zbekgidroenergo” AJning tashkil etilishini gidroenergetikada tarqoq idoraviy boshqaruvdan ixtisoslashgan korporativ boshqaruvga o‘tish bosqichi sifatida talqin qilish mumkin. Ushbu o‘zgarishning asosiy mazmuni boshqaruv vakolatlarini birlashtirish bilan birga, ishlab chiqarish obyektlarining texnik holati va rivojlanishi uchun mas’uliyatni muvofiqlashtirishdan iborat bo‘lgan.

Texnologik yangilanishga bo‘lgan ehtiyoj ham islohotning muhim omili hisoblanadi. O‘zbekistonda 36 ta GESning 25 tasi 40–80 yil avval ishga tushirilgani sababli tizim modernizatsiya hamda rekonstruksiyaga muhtojdir [4]. Bu jami stansiyalar sonining qariyb 69,4 foiziga tengdir. Sohani rivojlantirish yangi stansiyalar qurish bilan bir qatorda mavjud obyektlarning xavfsizligi va ishlab chiqarish imkoniyatlarini tiklashni ham talab qiladi.

“O‘zbekgidroenergo” AJ faoliyatining asosiy yo‘nalishlari ushbu muammolarni o‘zaro bog‘liq holda hal etishga qaratilgan. Jamiyat zimmasiga gidroelektr stansiyalarida elektr energiyasi ishlab chiqarish bo‘yicha yagona texnik siyosatni amalga oshirish, gidrotexnika inshootlaridan xavfsiz foydalanish va gidroenergetika obyektlarini markazlashtirilgan texnologik boshqarish vazifalari yuklatilgan [1]. Bunday yondashuv texnik talablar, ta’mirlash ishlari va xavfsizlik choralarini muvofiqlashtirish imkonini yaratadi. Biroq markazlashtirishning samaradorligi boshqaruv qarorlarining tezkorligi, obyektlar haqidagi ma’lumotlarning ishonchliligi va javobgarlikning aniq taqsimlanishiga bog‘liq.

Jamiyat faoliyatining ikkinchi muhim yo‘nalishi yangi yirik, o‘rta, kichik va mikro GESlarni qurish hamda mavjud stansiyalarni modernizatsiya qilish bo‘yicha investitsiya loyihalarini amalga oshirishdan iborat. Bu vazifalar dastlab Prezidentning 2017-yil 2-maydagi PQ-2947-son qarori bilan tasdiqlangan 2017–2021-yillarda gidroenergetikani rivojlantirish dasturi ijrosi bilan bog‘langan [2]. Keyinchalik 2021-yil 10-dekabrdagi PQ-44-son “Gidroenergetikani yanada rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qaror sohani rivojlantirish, yangi quvvatlar yaratish va xususiy sektor ishtirokini kengaytirishga doir dasturiy yo‘nalishlarni belgilagan [3]. Ushbu hujjatlar gidroenergetika rivojlanishining tashkiliy birlashuvdan investitsiya va texnologik yangilanishga yo‘nalganini ko‘rsatadi.

Investitsiya faoliyatida xalqaro kompaniyalar va moliya institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilgan. Xorijiy kapital va ilg‘or texnologiyalarni jalb qilish yangi obyektlarni moliyalashtirish hamda mavjud ishlab chiqarish vositalarini yangilash imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

Loyihalashtirish va qurilish faoliyatining ixtisoslashtirilishi ham jamiyat boshqaruv modelining muhim xususiyati hisoblanadi. Tizimda “Gidroloyiha” AJ bosh loyihalovchi, “To‘polangsuvGESqurilish” MChJ esa belgilangan istisnolarni hisobga olgan holda bosh pudratchi hisoblanadi [2]. Bunday tashkiliy yechim loyiha tajribasini jamlash va qurilish jarayonlarini muvofiqlashtirishga xizmat qiladi. Uning iqtisodiy afzalliklarini esa loyiha sifati, pudrat xarajatlari, tanlov tartiblari va mustaqil texnik nazorat natijalariga bog‘liq.

Jamiyatning tashkil etilishi gidroenergetika korxonalarining yagona elektr energetikasi tizimidan texnologik ajralishini anglatmaydi. 2017-yilgi farmonda “O‘zbekenergo” AJning Milliy dispetcherlik markazi orqali tezkor-dispetcherlik muvofiqlashtiruvini amalga oshirishi va ishlab chiqarilgan elektr energiyasini to‘liq xarid qilishi nazarda tutilgan [2]. Bu tartib ixtisoslashgan korporativ boshqaruvni umumiy energetika tizimining barqarorligi bilan

uyg‘unlashtirishga qaratilgan edi. Mazkur munosabatlar tarixiy boshqaruv modeli sifatida baholanishi, keyingi bozor islohotlari sharoitidagi tartiblar esa alohida huquqiy hujjatlar asosida o‘rganilishi lozim.

“O‘zbekgidroenergo” AJ faoliyatida suv resurslaridan oqilona foydalanish va ekologik manfaatlarni hisobga olish ham muhim o‘rin tutadi. Gidroelektr stansiyalarida yoqilg‘ini yoqish talab etilmasligi energetika resurslarini tejashga xizmat qiladi. Biroq gidroenergetika loyihalari suv oqimi, ekotizimlar, irrigatsiya va boshqa suvdan foydalanuvchilar manfaatlariga ta’sir ko‘rsatishi ehtimoli mavjud. Shu sababli jamiyat vazifalarida flora va faunani saqlash, hududlarning tabiiy xususiyatlarini hisobga olish hamda suv resurslarini samarali boshqarish masalalari belgilangan [1].

Kadrlar tayyorlash va malaka oshirishni ishlab chiqarish ehtiyojlari bilan bog‘lash islohotning uzoq muddatli tarkibiy qismidir. Jamiyatga mutaxassislarga bo‘lgan talabni aniqlash, ta’lim muassasalari bilan hamkorlik qilish hamda amaliy tayyorgarlikni kuchaytirishga doir vazifalar yuklatilgan [2]. Bu texnologik yangilanishni malakali muhandislar va texnik xodimlar bilan ta’minlashga qaratilgan. Natijadorlikni aniqlashda tayyorlangan kadrlar soni bilan birga ularning sohada ishga joylashishi, malakasining ishlab chiqarish talablariga mosligi va xavfsizlik qoidalarini qo‘llash ko‘nikmalari ham baholanishi lozim.

Umuman, “O‘zbekgidroenergo” AJning tashkil etilishi gidroenergetika obyektlari, loyihalashtirish va qurilish salohiyati hamda kadrlar tayyorlash vazifalarini yagona boshqaruv doirasida muvofiqlashtirishga xizmat qilgan institutsional islohot sifatida baholanadi. Tahlildan kelib chiqadiki, ushbu modelning asosiy imkoniyati ishlab chiqarish va rivojlantirish jarayonlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirishdir. Uning amaliy samaradorligini asoslash uchun esa tashkil etish hujjatlarida belgilangan maqsadlarni keyingi davrdagi haqiqiy natijalar bilan solishtirish zarur. Bunda elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmi, modernizatsiya natijasida qo‘shilgan quvvat, texnik uzilishlar,

investitsiya xarajatlari va ekologik talablarning bajarilishi asosiy baholash ko‘rsatkichlari bo‘lishi mumkin.

FOYDALANILGAN MANBALAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-maydagi PF-5044-son “O‘zbekgidroenergo” aksiyadorlik jamiyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi Farmoni. Lex.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-maydagi “O‘zbekgidroenergo” aksiyadorlik jamiyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi Farmoniga sharh. O‘zbekiston Milliy axborot agentligi, 2017-yil 19-may. O‘zA.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 10-dekabrdagi PQ-44-son “Gidroenergetikani yanada rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori. Lex.uz.

4. Хакимова Ш.С. Ўзбекистонда электроэнергетика саноати ривожида гидроэнергетиканинг ўрни // Хоразм Маъмун Академияси Ахборотномаси. 2022-6/2. 216-219 б.